

MISKOLCI EGYETEM
GAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

GÁL ERZSÉBET

**AZ ÖNKORMÁNYZATOK ADÓS- ÉS
KÖVETELÉSMINŐSÍTÉSÉNEK ELMÉLETI ÉS
GYAKORLATI PROBLÉMÁI**

PH.D ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

A DOKTORI ISKOLA NEVE: **VÁLLALKOZÁSELMÉLET- ÉS GYAKORLAT
DOKTORI ISKOLA**

A DOKTORI ISKOLA VEZETŐJE: **PROF. DR. SZINTAY ISTVÁN**
egyetemi tanár
a közgazdaságtudományok kandidátusa

TUDOMÁNYOS VEZETŐ: **DR. HABIL VIGVÁRI ANDRÁS**
Intézetvezető, egyetemi docens
a közgazdaságtudományok kandidátusa

Miskolc, 2010.

TARTALOM

TARTALOM.....	2
1. KUTATÁSI HÁTTÉR, MOTIVÁCIÓK. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA.....	3
2. A KUTATÁS CÉLJA	5
3. AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE, A KUTATÁS MÓDSZERTANA.....	7
4. A KUTATÁS ÚJ, ÉS ÚJSZERŰ MEGÁLLAPÍTÁSAI	10
5. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK FELHASZNÁLÁSI TERÜLETEI	20
6. A KUTATÁS TOVÁBBI IRÁNYAI, LEHETŐSÉGEI.....	21
A TÉZISFÜZETBEN FELHASZNÁLT IRODALMAK	22
PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK	24

1. KUTATÁSI HÁTTÉR, MOTIVÁCIÓK. A TÉMAVÁLASZTÁS INDOKLÁSA

Tagadhatatlan, hogy munkánkat, megélhetésünket és életkörülményeinket egyre inkább meghatározzák a központi kormányzati intézkedések, Magyarország gazdasági helyzete, nemzetközi megítélése. A központi kormányzati szint mellett azonban a szubnacionális szintű gazdálkodás, az ott található problémák az utóbbi években szintén a figyelem középpontjába kerültek. A helyi önkormányzatok eredményes, gazdaságos és hatékony működése minden magyar állampolgár számára kulcsfontosságú kérdés, hiszen a helyi önkormányzatok jelentik Magyarország lakossága számára a szűkebb lakóteret. Mindennapjaink életkörülményeit, a lakóhelyünk által nyújtott közszolgáltatások, a közjavak minőségét képes befolyásolni a helyi önkormányzati rendszer pénzügyi helyzete.

A közpénzügyi rendszer működése, a közpénzekkel való gazdálkodás, annak átláthatósága nemzetgazdasági érdek. Ezt az állítást támasztja alá az, hogy a közpénzügyi rendszernek a közszektor mellett szoros kapcsolódási pontjai figyelhetőek meg a monetáris rendszerrel, valamint a pénzügyi piacokkal egyaránt. A hazánk versenyképességét kutató tanulmányok egyre inkább felhívják a figyelmet arra, hogy a gazdaság felzárkózásának, a fenntartható növekedésnek szabhat gátat a szubnacionális szint elégtelen gazdálkodása. Úgy is mondhatjuk, hogy a helyi önkormányzati rendszer a hazai gazdaság talpra állításának egyik „leggyengébb láncszemévé vált”.¹

Doktorandusz hallgatóként a Ph.D tanulmányaimat a Miskolci Egyetemen 2005 szeptemberében kezdtem meg, ám a kutatási munkám megelőzte a Ph.D tanulmányaimat. Az Alma Materemnek számító Miskolci Egyetemen pénzügy – számvitel szakosként a képzési követelmények elsajátítása, majd pedig TDK, OTDK dolgozatok kapcsán volt lehetőségem először mélyebben megismerni a disszertációban is mintául választott CAMELS elemzési módszert, illetve a kereskedelmi bankok működését. A diploma megszerzése utáni szakmai munkám során - a könyvvizsgálatban tett rövid kitérőt követően - a banki hitelezés, hitelkockázat kezelés kérdéseivel és problémáival a gyakorlatban is foglalkozhattam.

A közszektor kutatása ugyanakkor a doktori iskola megkezdésekor új kihívást jelentett a számomra. A munkámat megkönnyítette, hogy a téma illeszkedik a Miskolci Egyetem Pénzügyi Intézeti tanszékének oktatási profiljába is. A 2007/2008-as tanévben először óraadóként, majd a 2008/2009-es tanévben egyetemi tanársegédként nyílt alkalmam arra, hogy bekapcsolódjam a tanszék munkájába. Az Államháztartástan, a Költségvetési intézetek gazdálkodása és a Bankügyletek tárgyak oktatása során a kutatási témám szempontjából releváns két terület tananyag szerkesztésében és fejlesztésében is részt vehettem. Jelenlegi oktatói munkám során a Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Karán pedig a Banktan és a Bankügyletek a közszolgáltatásokban tárgyak oktatása nyújtott közvetlen lehetőséget arra, hogy folytathassam kutatásaimat. Mindezt kiegészíti a BGF által akkreditált Közszektor mester szakirány jövőben várható elindítása is.

A témaválasztásom időpontjában - 2005-ben - az önkormányzati szektor eladósodása bár folyamatosan növekvő tendenciát mutatott, de kiugró adatokat nem érzékelhettünk benne. A disszertációban vizsgált években azonban az önkormányzati szektor eladósodásában olyan dinamikus növekedés következett be, mely már önmagában is jelzi a témaválasztás aktualitását. A

¹ A fenti szóhasználat alkalmazása Vigvári Andáshoz köthető: (Vigvári [2006]).

disszertáció lezárása felé közeledve a fenti dinamika megtorpanni látszik ugyan, de az elmúlt években a pénzügyi rendszerben felhalmozódott pénzügyi instrumentumok mennyisége indokolja, hogy a kutatók „vigyázó szemeit” az önkormányzati rendszeren tartásák.

Az eladósodás dinamikus növekedése mellett az önkormányzati szektorban egyre nagyobb mértékben érzékelhetőek a nemzetgazdaságot érintő fiskális kockázatok. A növekvő deficithez, a burkolt és nyílt eladósodáshoz kapcsolódnak az államszámvitel információs rendszerében tapasztalható diszfunkcionális megoldások. A hitelező bankok és a külső forrásbevonásra szoruló önkormányzatok közötti információs aszimmetriák pedig a jelenben is megnehezítik a hitelező bankok számára a kockázatok teljes körű feltárását.

Kutatásaim során azt tapasztaltam, hogy az önkormányzati rendszer problémáival pénzügyi oldalról egyre több publikáció is foglalkozik. Az önkormányzati szektor eladósodásának kérdése az utóbbi években kiemelt témává vált. Ezt a problémát a különböző empirikus kutatások több irányból is megpróbálták megközelíteni. Az információ közgazdaságtana azonban olyan új megvilágításba helyezi a téma vizsgálatát, melynek segítségével összekapcsolhatóvá válnak a különböző kutatási eredmények a számvitel, a pénzügy és az elemzés-ellenőrzés területén. Mindez felhívja a figyelmet a kutatás interdiszciplináris jellegére is. Ugyanakkor alátámasztja a téma kutatásának, a kérdéskör elemzésének aktualitását, az önkormányzatok és a kereskedelmi bankok működésének, viselkedési sajátosságainak és interakcióinak mélyebb elemzését.

A disszertáció lezárása nem jelenti a kutatás lezárását. Ezt alátámasztja az a tény, hogy az önkormányzatokat olyan szabályozói környezet veszi körül, mely a témával foglalkozó kutatóktól napra kész és folyamatos ismereteket követel. Az önkormányzati rendszer előtt álló várható változások is alátámasztják a fenti állításokat. Mindez illeszkedik a „lifelong learning” szempontú oktatási rendszerhez, a közszektorral foglalkozó tudományterületen is.

A fenti munka létrejötté azonban nem csupán a szerző érdeme!

Köszönettel tartozom korábbi munkahelyeimnek, köztük a Magyar Takarékszövetkezeti Bank Zrt-nek, a Miskolci Egyetem Pénzügyi Intézeti Tanszékének és jelenlegi munkahelyemnek a Budapesti Gazdasági Főiskola Pénzügyi és Számviteli Főiskolai Karának, és Pénzügyi Intézeti Tanszékének. A szakmai munkám során kapott feladatok hozzájárultak ahhoz, hogy a disszertáció jelenlegi formájában megszülethessen. Külön köszönettel tartozom dr. Vigvári Andrásnak, témavezetőmnek kitartó türelméért, bizalmáért és azokért a szakmai iránymutatásokért, melyek a téma kutatása felé fókuszáltak figyelmemet. A disszertációban megfogalmazott új és újszerű eredmények nem jöhettek volna létre a témavezetőm által kijelölt feladatok és iránymutatások nélkül. Ezeknek a feladatoknak a megoldása mind emberileg, mind szakmailag komoly kihívások elé állítottak, ugyanakkor rendkívüli módon hozzájárultak az értekezés szakmaiságának fejlődéséhez. Felhívták a figyelmemet egyúttal a továbbfejlődés irányaira és szükségességére, a szakma iránti alázatra is, ami a későbbi kutató munkám alapjait jelentik.

A kutatás eredményességét elősegítették azok a szakmai konferenciák, melyeken részt vehettem hallgatóként vagy előadóként. Ezek közül számos önkormányzati konferencia részvételi lehetőségéért köszönettel tartozom az LRMI Helyi Observatóriumának. Hasznos tanácsaiért és segítőkész együttműködéséért köszönettel tartozom Homolya Dánielnek az MNB Pénzügyi Stabilitási Osztály munkatársának és Juhász dr. Krecz Erzsébetnek Eger Város Önkormányzat gazdasági irodavezetőjének. A dolgozat véglegesítéséhez fontos szakmai segítséget nyújtottak előopponenseim – dr. Lados Mihály és dr. Sivák József urak - szakmai észrevételei, valamint dr. Jókay Károly és dr. Mérő Katalin tanácsai.

Végül, de nem utolsó sorban köszönetet kell mondanom Családomnak a munkámhoz nyújtott töretlen támogatásáért és végtelen türelméért.

2. A KUTATÁS CÉLJA

A kutatás elsődleges célja egy olyan kockázatelemző modellnek a kiválasztása, gyakorlati alkalmazása, mely képes lehet az önkormányzati szektor sajátosságait a kellő szenzitivitással, ugyanakkor a lehető legobjektívebben vizsgálni és értékelni. Olyan modellben gondolkodtam, melynek használhatósága már bebizonyosodott a pénzügyek más területén, és a kellő ismeretanyag elsajátítása után adaptálható az önkormányzatokra is.

Ennek a munkának a kiinduló pontja az önkormányzatok pénz- és tőkepiaci kapcsolatrendszerének elemzése. Az elemzésben kiemelt figyelmet kap az önkormányzatoknak a kereskedelmi bankokkal, mint monetáris pénzügyi közvetítő intézményekkel kialakított kapcsolat rendszere. Ebből a kapcsolatrendszerből a disszertáció az eladósodás kérdéskörét vizsgálja részletesen. Azokra a kérdésekre helyezi a hangsúlyt, melyek hozzá járulnak a két fenti szereplő típus közötti információs aszimmetriák kialakulásához. Mindezek után pedig a gyakorlatban is alkalmazható választ keres, a feltár információs aszimmetriák mérséklésére.

Korábbi kutatásaim során már foglalkoztam a kereskedelmi bankok működésének értékelésére használt CAMELS módszerrel és gyakorlati alkalmazhatóságának tesztelésével. Az önkormányzati működés tanulmányozása során pedig talákoztam a CAMELS módszernek az önkormányzatokra történő átdolgozásának gondolatával. (Vignári [2002a]) A fenti két modellt vettem alapul munkám során. Az önkormányzati rendszerben fellelhető kockázatoknak a modell publikálása óta történő változásait is figyelembe véve, finomítottam, pontosítottam és teszteltem annak működését.

A fenti modell és módszer eredeti céljaival összefüggésben az „Önkormányzati Risk Mapping” elsősorban mutatószámok kialakításán és elemzésén alapul. Ez összhangban van azzal az igénnyel, mely az önkormányzati gazdálkodás elemezhetősége és ellenőrzése tekintetében is a transzparenciát követeli meg. (Nyikos [2009]) Ez a modell potenciális felhasználói számára egyaránt fontos szempont lehet. A kockázat fogalma és annak a közszektorban történő értelmezése is a mutatószám jellegű elemzést támasztja alá. (Gyórfi – Vignári – Zsugyel [2009])

Az „Önkormányzati Risk Mapping” kereteinek kialakításához több lépcsőben jutottam el, melyet tükröz a disszertáció felépítése is. A kutatási munka során több hipotézis vizsgálatot végeztem, melyek az alábbi kérdésekre keresték a választ:

1. A kiindulási alapot az jelenti, hogy elfogadjuk azt, hogy az önkormányzati hitelezési piacon is jelen vannak az elméleti és empirikus tanulmányok által kimutatott, a vállalati és a lakossági hitelezési piacon megtalálható információs aszimmetriák. Felmerül tehát a kérdés, hogy az államszámvitel információs és kontrollrendszere által szolgáltatott adatok minősége megfelelő információkat szolgáltat-e a hitelező bankok számára a kockázatelemzéshez?

H₁: Az államszámvitel információs és kontroll rendszere a vállalati szektor beszámoló rendszeréhez hasonló keménységű adatokat szolgáltat a kereskedelmi bankok számára a prudens hitelkockázati döntések megalapozásához. A beszámoló rendszer képes az önkormányzati gazdálkodásról valós és hű képet bemutatni.

2. A bankok tőkekövetelmény számításában jelentős jogszabályi változások történtek, a banki nemzetközi prudenciális szabályozás továbbfejlesztése és hazai adaptálása, a Bázeli II-re történő átállás eredményeképpen. Az önkormányzati üzletágban tevékenykedő bankok pozitív várakozással tekintettek a fenti változás elé. Felmerül a kérdés, hogy érdemben javította-e az önkormányzati finanszírozásban aktív kereskedelmi bankok alku pozícióját, kamatdöntéseit az új tőkeszabályozás magyarországi bevezetése? Növelte-e az önkormányzati hitelezési piacon a hiteladagolás alkalmazásának lehetőségét a tőkekövetelmény változás? Tettén érhető-e a hiteladagolás a jelenlegi önkormányzati hitelezési piacon?

H₂: Az önkormányzati hitelezési piacot, annak keresleti és kínálati jellemzői, alkalmassá teszik a hiteladagolás alkalmazására.

3. Hogyan alakult az önkormányzatok és a kereskedelmi bankok pénz- és tőkepiaci kapcsolatrendszere a vizsgált időszakban? Mi jellemzi a piac keresleti és kínálati oldalát? Mely tényezőkön alapulnak az önkormányzati hiteldöntések? Meghatározható-e pontosan az önkormányzatok eladósodása az államháztartási számviteli és költségvetési információk és kontroll rendszer alapján?

H₃: Az önkormányzati hitelezési piac keresleti és kínálati oldali döntéseiben az információs aszimmetria ex post és ex ante is jelentős kockázati szerepet játszik.

4. A vállalati és a lakossági hitelezésben alkalmazott adóminősítő rendszerek alkalmasak-e az előbbi ügyfélkör viselkedésétől lényegesen eltérő önkormányzatok hitelezési kockázat alapú elemzésére, a prudens hiteldöntések megalapozására? Amennyiben a fenti kérdésre a válasz nemleges, található-e olyan módszer, amely a megfelelő módszertani keretek rövidtávon történő kialakítása és a modell középtávon történő tesztelését követően alkalmas lehet az információs aszimmetriák kezelésére?

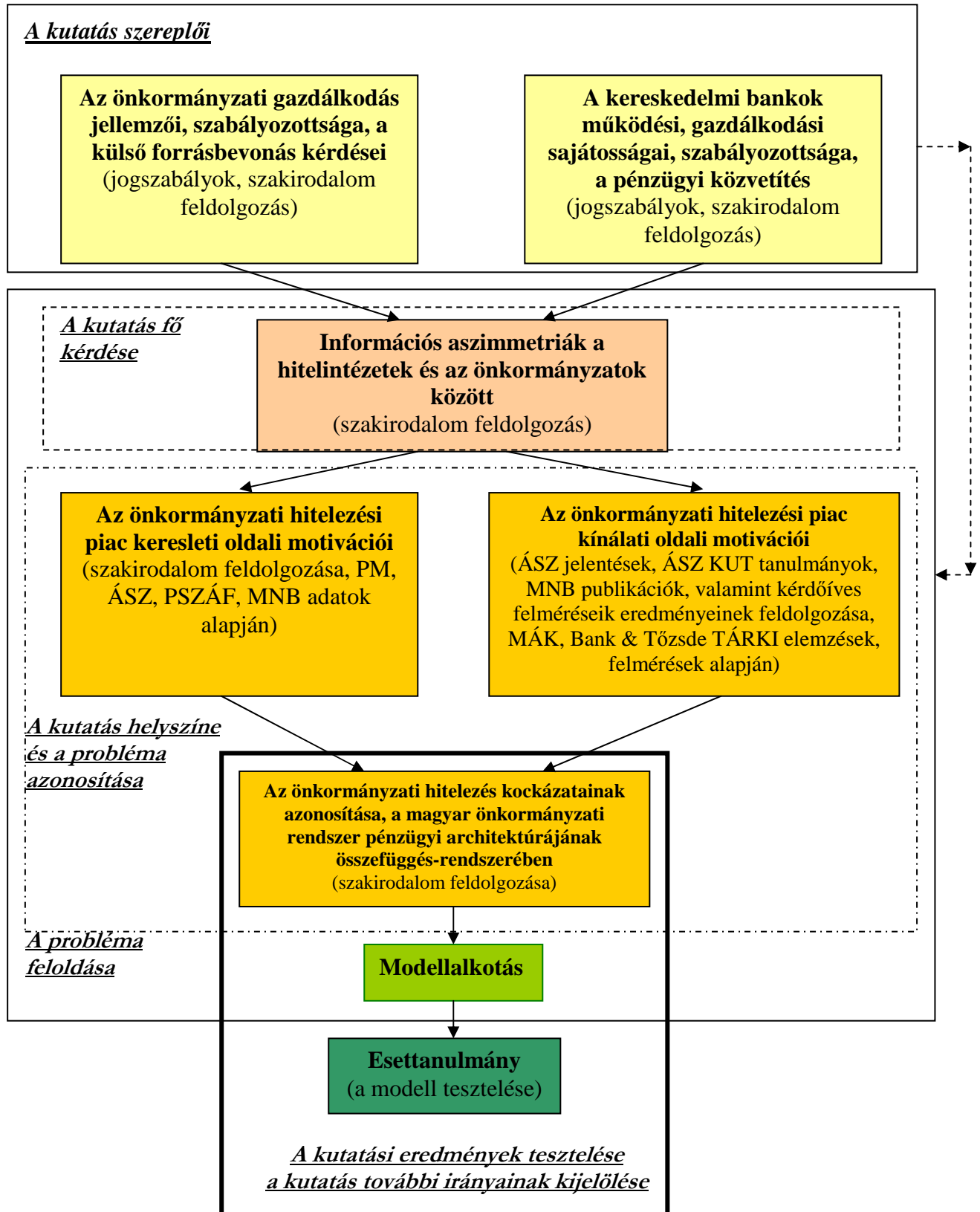
H₄: A rating módszer alkalmas eszköz az önkormányzati hitelezésben a kockázatok feltárására, az információs aszimmetriák kezelésére és a hitelkockázati döntések megalapozására.

A dolgozat törekszik arra, hogy - a fenti hipotézis vizsgálatok elvégzésén keresztül - bemutassa az önkormányzatok és a kereskedelmi bankok pénz- és tőkepiaci kapcsolatrendszerét, viselkedésük mozgató rugóit. Feltárja az - ebben a sajátos rendszerben megtalálható - információs aszimmetriákat, és alternatívát kínáljon azok kezelésére, a felállított modellen keresztül. A modell a kidolgozás jelen fázisában javaslatot fogalmaz meg, nem lezárt rendszer. A véglegesítéshez hosszabb időtávon keresztül több gyakorlati tesztelés és az érintett területek szakma konzultációja szükséges!

3. AZ ÉRTEKEZÉS FELÉPÍTÉSE, A KUTATÁS MÓDSZERTANA

Az értekezés felépítését és a kutatás koncepcionális modelljét szemlélteti az 1. ábra, mely a dolgozat egyes fejezeteinek tartalmi mondanivalóját is bemutatja.

1. ábra: A kutatás koncepcionális modellje

Forrás: A szerző saját munkája

Az értekezés **hat fejezetre oszlik**, melyek alfejezetekre tagolódnak, az elvégzett hipotézisvizsgálatoknak megfelelően. A dolgozat az **első fejezettel**, a bevezetővel kezdődik.

A **második fejezetben** a releváns szakirodalom áttekintő összefoglalását végeztem el. A fejezet célja, hogy az egymástól elkülöníthető, mégis az értekezés szempontjából összekapcsolódó két szereplő – az önkormányzatok és a kereskedelmi bankok – működési, szabályozási sajátosságait bemutassa. Ennek megfelelően a szakirodalmi összefoglaló a pénzügyi piacok rövid ismertetésével indul (II.1.), ahol pozicionálja a vizsgálat szereplőit, és azok pénz és tőkepiaci kapcsolódását.

A **fejezet második egysége** (II.2.) egy összehasonlító jellegű elemzés keretein belül világít rá a dolgozat a pénz- és tőkepiaci kapcsolatok szempontjából legfontosabb jellemzőkre. Összesen 10 + 1 jellemvonás mentén mutatja be ez az alfejezet az önkormányzatok és a kereskedelmi bankok működését. Az elemzés elkészítéséhez felhasználtam az ide vonatkozó releváns szakirodalmakat és kutatási eredményeket. Az önkormányzatok területéről többek között *Barati; Dafflon; Halmosi; Herbst – Szegvári; Homolya – Szigel; Jókay – Osváth – Sóvágó – Szmetana; Kopányi; Kornai; Kovács, Á.; Lados; Lóránt; Musgrave; Potebra; Sivák, Ter – Minassian – Craig; Vígvári; Zupkó* munkáit. A kereskedelmi bankok működéséhez ebben az alfejezetben *Diamond; Gertler; Király; Kohn, M munkáit és MNB tanulmányokat* dolgoztam fel.

A **fejezet harmadik egysége** két területre bontható. Az első (II.3.1.) az önkormányzatok külső forrásbevonásának kiemelt kérdéseivel foglalkozik. Elsősorban az önkormányzati hitelpiac modellezési lehetőségeit vizsgálja, illetve definiálja az önkormányzati kötvény fogalmát. Majd összefoglalja az önkormányzatok hitelfelvétele és kötvénykibocsátása mellett felhozható szakmai jellegű érveket és ellenérveket, szakirodalmi álláspontokat. Az összefoglalás során *Barati, Bernáth – Jókay – Szmetana; Bodie – Kane – Marcus; Dafflon; Homolya – Szigel; Kopányi; Kovács, G; Noel; Peterson; Sniyanienicz; Vígvári* kutatási eredményeire támaszkodtam.

A második fejezet harmadik egységének másik része (II.3.2.) az önkormányzati szektor eladósodottságának, és a hitelfelvétel mérésének kérdéskörét, ezen belül a „pénzügyi kapacitás” fogalmát vizsgálja. Ehhez *Peterson, Gurley - Shaw, László – Zsámboki, Vígvári* munkáinak feldolgozása vezetett el.

A **fejezet negyedik egysége** (II.4.) a pénzügyi közvetítés elméleti összefüggéseit mutatja be, az információs aszimmetria, a delegált megfigyelés, a hiteladagolás és a bank vállalként történő értelmezésén keresztül. A fejezet végén kísérletet teszek a bankmodellek evolúciós fejlődésének bemutatására. A fentiekkel összefüggésben összefoglaltam az ebben a témában készült szakirodalmi munkák legfontosabb eredményeit különös tekintettel *Akerlof; Diamond; Erdős – Mérő; Fama; Gertler; Jaffe – Russell; Király; Leland – Pyle; Santomero; Stiglitz - Weiss* kutatási eredményeire. Kísérletet tettem a bankmodellek evolúciós fejlődésének összefoglalására is.

A szakirodalmi áttekintést **a közszektor információs rendszerének bemutatásával** zárom (II.5.). A terület elemzése a disszertáció témájául választott önkormányzatok külső forrásbevonása, az önkormányzati hitelezés miatt válik különösen fontossá. Annak érdekében, hogy a modellalkotás során a lehető legteljesebb mértékben számba tudjunk venni az önkormányzatok működésében és azok hitelezésében fellelhető kockázatokat. A szakirodalom feldolgozása során támaszkodom *Baricz; Báger; Hegedűs; Jókay; Kassó; Kovács, Á; Nyikos; Polackova; Tönkő; Vígvári* kutatási eredményeire.

A **dolgozat harmadik fejezete** három részre bontható. Ezek közül a (III.1.) a hazai önkormányzati hitelezési piac keresleti, míg a (III.2.) a kínálati oldalának elemzését mutatja be. A **keresleti oldal** elemzése során felhasználtam az *ÁSZ FEM² (ÁSZ KUT)* tanulmányokat, az *ÁSZ* vizsgálati jelentéseit, a *TÁRKI* kutatási eredményeit, a *MÁK*, az *MNB* és a *PM* honlapján fellelhető adatbázisokat. Továbbá a témát kutató szakértők eredményeit, megállapításait, különös tekintettel *Barati, Báger, Gyórfi, Jókay, Kassó, Varga I., Vígvári* kutatási eredményeit. Valamint a hazai aktuális jogszabályokat. A **kínálati oldal** vizsgálata során az *MNB* által 2008 szeptemberében publikált felmérésére és egyéb - az *MNB* honlapján fellelhető – adatbázisokra, a *Bank & Tőzsde* 2007 decemberében publikált felmérésére, a *PSZÁF*, a *Magyar Államkincstár* elemzéseire és adataira valamint az aktuális jogszabályokra támaszkodtam. A fejezet harmadik egységében (III.3.) a fenti

² 2009. január 1-től ÁSZ KUT

piaci elemzés eredményeit felhasználva kísérletet teszek a hazai önkormányzatok eladósodásának szabályozására alkalmazható modell azonosítására.

A piaci elemzéshez saját kérdőív is készült. A kérdőív kiküldésére első sorban az MNB 2008 nyarán végzett hitelezési felmérése során próbáltunk lehetőséget keresni. Az MNB azonban elzárkózott a kérdőív kiküldésétől. Lehetőséget biztosítottak azonban arra, hogy a 2008 tavaszán végzett hitelezési felmérés, és az önkormányzati piac elemzését összefoglaló tanulmány (*Homolya – Szjigel [2008]*) gyakorlati tapasztalatait konzultáció keretében megvitassam az MNB érintett kutatóival. A kérdőív kiküldését ezt követően a Bank & Tőzsde segítségével kíséreltük meg. A kérdőív kiküldése előtt több konzultációt is folytattunk, és a megkeresett kereskedelmi bankoktól pozitív visszajelzés érkezett a kérdőív várható kitöltésével és visszaküldésével kapcsolatban. A kérdőívek kiküldése végül 2008 szeptemberében történt meg, ám a hitelválság ezt követően történő begyűrése miatt a kérdőívek nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket.³ Összességében megállapítható, hogy az információk az önkormányzati hitelezési piac koncentráltága miatt nehezen hozzáférhetőek.

A disszertáció **negyedik fejezete** áttekinti a bankok vállalkezési és lakossági hitelezési gyakorlatában használt kockázatelemző módszerek sajátosságait, és azok alkalmazhatóságát az önkormányzati hitelezésben. Ehhez felhasználtam a szakmai munkám során szerzett ismereteimet, illetve az MNB által publikált tanulmányok eredményeit. A negyedik fejezet legnagyobb része a modellalkotást fogja át, melynek során támaszkodtam Vigvári korábban a témában írt publikációjára, és kidolgozott modelljére. (*Vigvári [2002a]*). Felhasználtam továbbá *Lengyel, Kapalan – Norton, Kotler* kutatási eredményeit.

Vigvári 2002-ben publikált modelljétől egy tényező tekintetében tértem el, illetve megkíséreltem valamennyi tényező esetében a tényező értékelési szempontok pontos megfogalmazását. A kockázati pontok pontos definiálására és az „Önkormányzati Risk Mapping” tényezőinek meghatározására felhasználtam a BM IDEA csoport által készített kutatások eredményeit, melyek kiválóan összegzik az önkormányzati rendszert érintő problémák és kockázatok teljes körét. Felhasználtam továbbá az FDIC által kidolgozott CAMELS alapú értékelési rendszer elméleti alapjait. Hozzáadott értéként elkészítettem az önkormányzatok aktuális kockázati térképét, és az „Önkormányzati Risk Mapping” során kapott tényezők összesített értékeléseit, valamint vázoltam a minősítés menetét.

A disszertáció **ötödik fejezetében** összefoglalom kutatási eredményeimet, téziseimet, majd megfogalmazom azok felhasználási területeit és továbbfejlesztési lehetőségeit.

Az értekezés **függeléke** egy esettanulmányt tartalmaz. Ebben Eger Megyei Jogú város önkormányzatának elemzését végeztem el, a negyedik fejezetben ismertetett modell alapján. Törekedtem valamennyi – az adott önkormányzat esetében releváns – tényezőértékelési szempont vizsgálatára és szerepeltetésére, olyan új mutatók kidolgozására, melyek alkalmazkodnak az önkormányzati működés sajátosságaihoz. Az elemzéshez felhasználtam Eger Megyei jogú város 2005-2006-2007. évi költségvetési beszámolóit, a 2008. évi költségvetési tervet, valamint az önkormányzat által a rendelkezésemre bocsátott összesített adatokat. Lehetőségem volt egy mély interjú elkészítésére is, melynek során az addigi tapasztalataim megvitatásra kerültek, és olyan új információkkal bővültek, melyek meghatározták a kutatás további irányait, és az elemzés menetét. A mutatók kidolgozásához *Vigvári [2002b]* munkája adott elméleti alapot.

³ Összesen két bank a Takarékbank és a CIB Bank küldte vissza a kérdőíveket.

4. A KUTATÁS ÚJ, ÉS ÚJSZERŰ MEGÁLLAPÍTÁSAI

Dolgozatomban két olyan gazdasági szereplő típus kapcsolatát mutattam be, melyek működése és gazdálkodása hozzá járul a pénzügyi stabilitás fenntartásához. Az önkormányzatok és a kereskedelmi bankok működési sajátosságait vizsgálva megállapítható, hogy a két szereplő között több szempont tekintetében is hasonlóságokat találhatunk. (1. táblázat)

1. táblázat: Az önkormányzatok és a kereskedelmi bankok főbb jellemzői

Jellemzők	Önkormányzatok	Bankok
0. A szektor küldetése	A közfeladatok ellátása, közszükségelt kielégítése	Pénzügyi közvetítés, a megtakarítók és beruházók összekapcsolása
1. A szektor szereplőinek működési célfüggvénye	„3E”: Eredményesség, hatékonyság, gazdaságosság / újraelosztás	Mágikus háromszög: Likviditás, solvencia, profitabilitás
2. A szektor szereplőinek működési szabály- és feltételrendszere	<i>Pénzügyi architektúra</i>	<i>Pénzügyi architektúra</i>
3. A szektor és szereplőinek makrogazdasági beágyazottsága	Államháztartás, közszektor	Pénzügyi piacokon és a fizetési rendszeren keresztül
4. A szektor működési problémáinak hatásterülete	Fiskális rendszer, monetáris rendszer (bürokratikus koordináció)	Monetáris rendszer (bürokratikus és piaci koordináció)
5. A szektor szereplőinek költségvetési korlátja	<i>Puba</i> (De jogutód nélkül nem számolható fel)	<i>Puba</i> (De elképzelhető a csőd, fúzió, piacról való kivétel)
6. A szektor szereplőinek működését determináló jogszabályrendszer	<i>Speciális</i> (Központi és közjogi szabályozó rendszer függvényében. Lokális, nemzeti szabályokon alapul)	<i>Speciális</i> (Nemzetközi standardokon alapul, melyeket nemzeti szinten implementálnak)
7. A szereplő piacára való új belépés lehetősége	<i>Korlátozott</i> (Közjogi aktus) Magyarországon viszonylag liberális szabályokkal.	<i>Korlátozott</i> Monetáris, egyedi szabályok
8. A szektorral kapcsolatban álló gazdasági szereplők köre	<i>Közszektor, vállalati szektor, lakossági szektor, bankok</i>	<i>Közszektor, vállalati szektor, lakossági szektor, bankok</i>
9. A szektor szereplőinek pénz- és tőkepiaci kapcsolata	Hitelfelvevő, forráselhelyező	Hitelnyújtó, forrásgyűjtő
10. A hitel funkciója a szektor és szereplőinek működésében	Beruházás finanszírozás, likviditás biztosítása, költségvetés kiegyensúlyozása	Profitszerzés

Forrás: A szerző saját munkája

A két szereplő működését vizsgálva számos helyen különbségeket fedezhetünk fel a hagyományos termelő / szolgáltató tevékenységet folytató vállalkozások jellemzőihez képest. Megállapítható, hogy mind az önkormányzatok, mind a kereskedelmi bankok működésük során a gazdaság többi szereplőjével is kapcsolatba kerülnek. Ez a kapcsolat - részben az eltérő gazdálkodási, részben pedig az eltérő számviteli szabályok miatt – kockázatok kialakulását eredményezi az önkormányzatok tekintetében. Az önkormányzatok gazdálkodásából eredő alapvető kockázatok mellett a fentiekben jelzett kockázatokot is mérniük és értékelniük kell a kereskedelmi bankoknak, hitelkockázati döntéseik során.

A kockázatok méréséhez információk szükségesek, mely információkat az információs rendszer szolgáltatja a bankok számára. Ezek az információk, mint ellenőrzési bizonyítékok kerülnek felhasználásra a kereskedelmi bankok külső ellenőrző tevékenységében. Ez a

tevékenység, melyet Diamond delegált megfigyelésnek nevez (*Diamond [1984]*), azonban információs aszimmetriák kialakulásának veszélyét hordozza magában.

Az információk és az információs aszimmetriák jelenlétének tanulmányozása elvezet a közszektor információs rendszeréhez, és annak elemzéséhez, az első hipotézis vizsgálatához. Kutatásaim során arra az eredményre jutottam, hogy a közszektor információs rendszere komoly ex ante információs aszimmetriák kialakulását idézi elő. Ezek az információs aszimmetriák a megjelennek többek között

- az államszámvitel sajátos elszámolási problémáiban, (ide sorolhatóak a feltételes kötelezettségvállalások és a költségvetésen kívüli tételek elszámolási problémái);
- a vállalkozói és a közszektor közötti kapcsolat konszolidálási lehetőségének hiányában;
- az elemzések információs bázisát adó vagyonmérleg sajátos értelmezési problémáiban,
- valamint a belső adósságállomány mérési problémáiban.

A fenti képet tovább rontja az elhatárolás alapú számvitel (*Gyórfi – Vignári – Zsugyel [2009]*) alapelveinek korlátozott alkalmazhatósága és az ebből eredő kockázatok.

Mindezek megnehezítik a tisztánlátást mind a kereskedelmi bankok számára a hiteldöntések során, mind a közszektor működésének ellenőrzésében, megfigyelésében érdekelt valamennyi stakeholder esetében. Egyben felveti annak a kérdését, hogy beszámolókat elláthatók-e tiszta záradékkal egy audit során. A közszektor információs rendszerének részletes vizsgálata, és a feltárt összefüggések alapján elvettem az első hipotézisemet, és egyben megfogalmaztam az értekezés első tézisét:

1. Tézis

Az államszámvitel információs rendszerének sajátosságai miatt az önkormányzatok esetében a valós vagyoni, pénzügyi helyzet egyedileg és szektor szinten sem mutatható ki. Ebből következően a könyvvizsgálói jelentések és ÁSZ jelentések csak a gazdálkodás szabályosságáról tudnak egyértelmű véleményt adni. Mindezen tények alapján, valamint a beszámoló ellenőrzési bizonyíték jellegéből adódóan, az önkormányzati gazdálkodásról készült beszámolókat ex ante információs aszimmetriát hordoznak.

A fenti összefüggések megállapítása után – a második és a harmadik hipotézis elemzéséhez - vizsgálódásaimat a két szereplő típus pénz- és tőkepiaci kapcsolatára összpontosítottam. Az önkormányzati hitelezési piac keresleti és kínálati oldali elemzése során tovább vizsgáltam az önkormányzati szektor hitelfelvételét befolyásoló tényezőket, az önkormányzati szektor pénzügyi kockázatait, valamint a kereskedelmi bankok önkormányzati hitelezésben hozott döntéseinek mozgató rugóit. Az önkormányzati hitelezés vizsgálata során a hitel és kötvény alapján fennálló kötelezettségeket értettem.

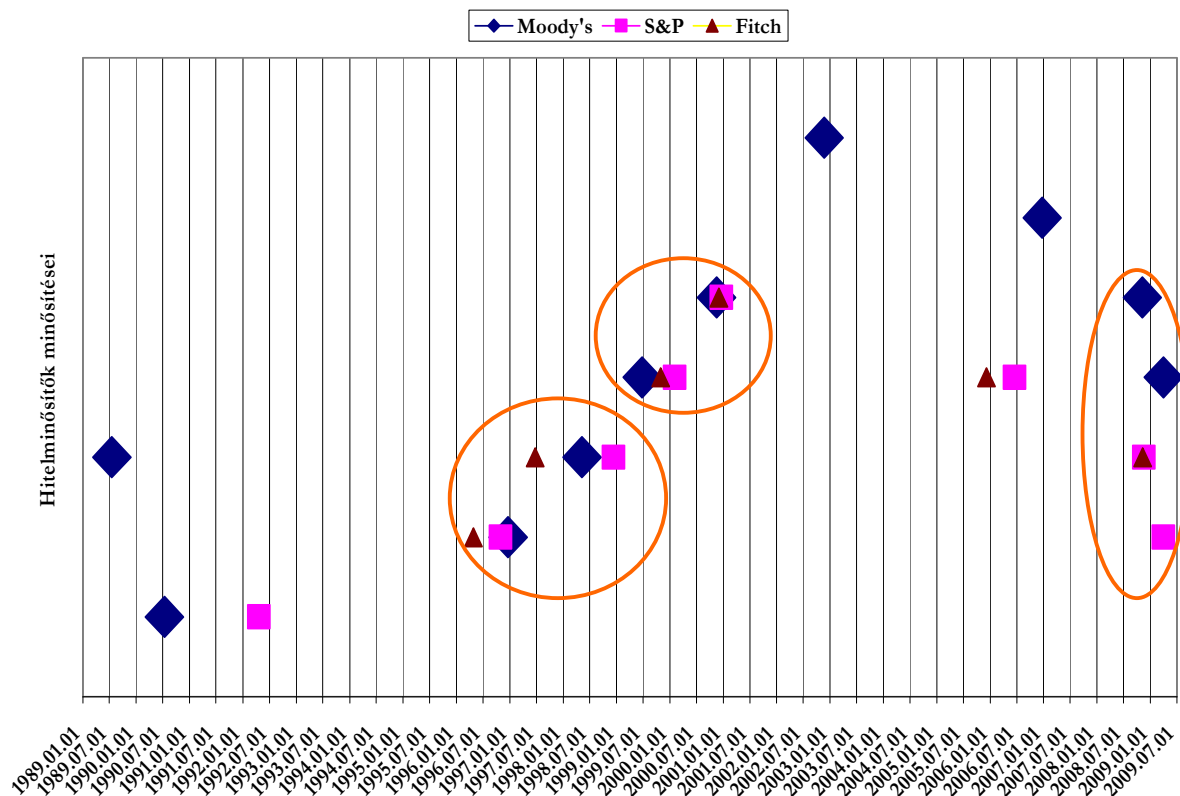
A piac mindkét oldala koncentrált, melyet alátámaszt az önkormányzati hitelezésben aktív bankok számának alakulása, valamint a helyi önkormányzatok, ezen belül is a jó adósnak számító önkormányzatok korlátozott száma. Ezen a - mindkét oldalon korlátozott szereplővel működő - piacon mindkét fél érdekeltté válik abban, hogy aktív hitelezési, forrás szerzési tevékenységet folytasson. A két szereplő típus azonban nem egyenrangú félként jelenik meg.

A kereskedelmi bankok a likviditás biztosítása céljából forrásra számítanak ebből a szektorból. A szektorba történő kihelyezéseik kamatokkal történő visszatérülésének valószínűsége nagy, így mindkét fél érdekeltté válhat olyan informális játékszabályok kialakításában, melyek moral hazard kialakulásához vezetnek. Ebben a kapcsolatban ugyanakkor a kereskedelmi bankok komoly információs hátrányban vannak, az információs rendszerből eredő ex ante információs aszimmetriák jelenléte miatt.

Az MNB hitelezési felmérésében publikált adatok megmutatták, hogy a kereskedelmi bankok a szigorításokat ebben a szektorban elsősorban a nem kamat jellegű tényezők esetében alkalmazzák. Ugyanakkor rendkívül szűkös adatbázisra tudunk támaszkodni az összefüggések megállapítása és a következtetések levonása során.

A kamat és ár jellegű tényezők esetében a mozgástér bővítését a kereskedelmi bankok az új nemzetközi prudenciális szabályozás, a Bázeli II hazai bevezetésétől várták. Arra számítottak, hogy az önkormányzatokkal szembeni kockázatokra képzendő tőkekövetelmény csökkenni fog. Ezt a várakozást azonban a sztenderd módszer szerint számított tőkekövetelmény a szuverén adós minősítésének volatilitása miatt nem igazolta. (2. ábra)

2. ábra: A szuverén adós besorolásának változásai az egyes hitelminősítők esetében⁴

Forrás: MNB adatok alapján saját szerkesztés

Az helyi önkormányzatokról szóló törvény meghatározza a hitelfelvétel felső határát, míg az Önkormányzatok adósságrendezi eljárásáról szóló törvény rendezi az állam szerepét az önkormányzati gazdálkodásért vállalt felelősség kérdésében. Empirikus kutatások (*Bank & Tőzsde* [2007], *Homolya – Szígel* [2008], *Jókay* [2007], *Jókay – Osváth – Sóvágó - Szmetana* [2004]) azonban azt támasztják alá, hogy a bankok hiteldöntéseit még ma is az mozgatja, hogy az önkormányzatok a vállalászási tevékenységgel ellentétben jogutód nélkül nem számolhatók fel. A puha költségvetési korlátból adódóan (*Kornai és szerzőtársai* [2004a] és [2004b]) a bankok számítanak az esetlegesen bajba jutott önkormányzatok kimentésére.

A fenti összefüggések alapján elvettem a második hipotézist és az alábbi tézist fogalmaztam meg:

2. Tézis

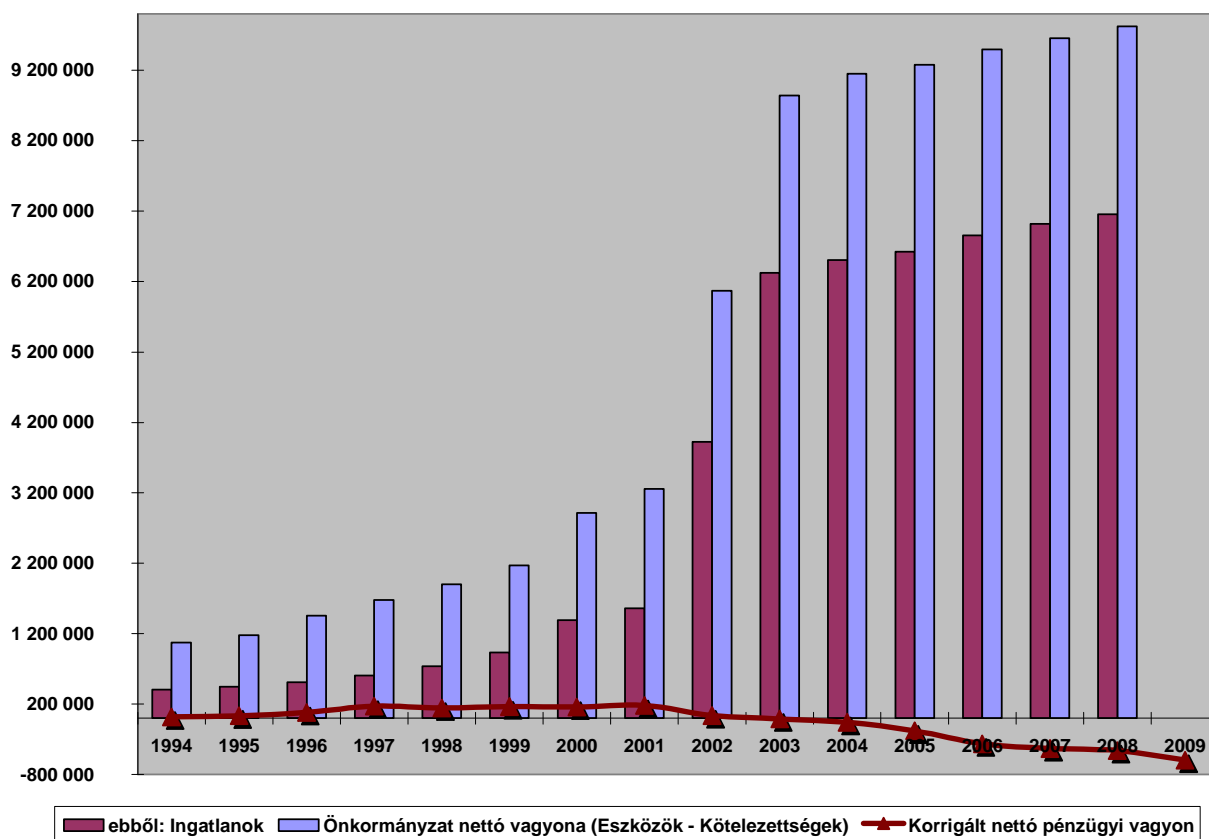
Az erős kereslet oldali nyomás és kínálat oldali verseny arra ösztönzi a hitelező bankokat, hogy az önkormányzati hitelezési piacon a nem ár jellegű tényezők tekintetében alkalmazzanak szigorításokat. A fenti állítást a hitelezési felmérések is igazolják. Az új tőkeszabályozás okozta tőkekövetelmény növelési kényszer sem adott nagyobb mozgástérrel a hitelkamatok változtatására. Az elvégzett vizsgálatok azt támasztják alá, hogy a bankok ezen a piacon nem képesek alkalmazni a hiteladagolást.

⁴ A koordináta rendszer „y” tengelyének értelmezése a disszertáció mellékletében megtalálható, mely az egyes hitelminősítők minősítési kategóriáinak alakulásán alapszik.

A bankoknak működésük során több kockázat típusal kell szembe nézniük. Ezek közül a legfontosabb a hitelezési kockázat. A hitelezési kockázat méréséhez elengedhetetlenül szükséges, hogy a hitelező pontosan tisztában legyen az adott önkormányzat eladósodásával és annak mértékét megfelelő mutatóval ki tudja fejezni. Az eladósodottság megállapítása az önkormányzati szektorban több tényező miatt sem lehetséges. Ezek közé tartozik a vagyommérleg felépítése és annak értelmezési problémái.⁵ A vagyommérlegből kiolvasható adatok mellett a tisztánlátást nehezítik azok a feltételes kötelezettségvállalások és költségvetésen kívüli tételek, melyeknek a kimutatása a jelenlegi információs és kontroll rendszerből nem, vagy csak nehezen megoldható.

A szektor súlyos problémája, hogy míg az ingatlanvagyonnak a vagyommérlegben kimutatott értéke folyamatosan növekvő képet mutat (3. ábra), addig az elhasználódott tárgyi eszközök pótlásához szükséges források nem biztosítottak. Az ingatlanvagyon legnagyobb arányú növekedése 2001 és 2003 között következett be, amikor az önkormányzati rendszer ingatlan vagyona mintegy 2,5 –szeresére növekedett meg. Ez a növekedés egyrészt a korábban érték nélkül nyilvántartott eszközöket érintette, amely önmagában is jelentős vagyonnövekedést okozott, ám első sorban a forgalomképtelen állomány tekintetében. Másrészt az önkormányzatok élve a piaci értékelés lehetőségével átértékelték a vagyontárgyaik egy részét.

3. ábra: Az önkormányzati vagyon alakulása pénzforgalmi szemléletben és az önkormányzatok pénzügyi számlái (S.1313) alapján

Forrás: MÁK és MNB adatok alapján saját szerkesztés

A fenti - pénzforgalmi szemlélet szerinti - ingatlanvagyon érték növekedés mögött az ingatlanvagyon átértékelés elhasználódásának pótlása nem biztosított. Ennek oka az, hogy az önkormányzatok kötelezően ellátandó feladatai között olyan feladatok szerepelnek, melyeket az állam decentralizáció útján az önkormányzatok hatáskörébe helyezett. A feladatok elvégzéséhez az állam normatív alapon, arányos mértékben támogatást biztosít, ám ezeket a költségvetési támogatásokat saját bevétellel és átvett pénzeszközökkel is pótolni kell. Az így keletkező források

⁵ Ezekkel a problémákkal a disszertáció részletesen foglalkozik.

reál értékben egyre csökkenő mértékben képesek a kötelező feladatok finanszírozására, (Vignári [2009]) az elhasználódott tárgyi eszközök visszafizetési költségeit (vagyis az értékcsökkenést) pedig egyáltalán nem biztosítják. (Gyórfi – Vignári – Zsugyel [2009], Lóránt [2010], Varga I. [2007])

A költségvetési szervek részére a vonatkozó jogszabályok negyedévenkénti értékcsökkenési elszámolási kötelezettséget írnak elő, ami azonban csak az értékcsökkenés kimutatásának kérdését oldja meg. A nagyobb probléma, vagyis a számvitelileg kimutatott értékcsökkenés pótlásának forrása nem teremődik meg. A hiányzó forrást az önkormányzatoknak saját forrásból, illetve pályázatokból kell pótolniuk, amely összességében még így sem „fedezi az elhasználódás mértéke szerinti tényleges amortizációt, illetve nem érintenek minden ebbe a körbe tartozó eszközt.” (Gyórfi – Vignári – Zsugyel [2009] (256. old))

Az ingatlanvagyon értékében bekövetkező folyamatos növekedés, illetve az elhasználódott eszközök pótlásához szükséges forrásokban keletkező hiány komoly kockázatot jelent a hitelező számára is. Egyrészt a fedezetül felajánlott ingatlanok állagának romlása miatt folyamatosan csökken a már folyósított hitelek fedezeti értéke. Másrészt a fenti tendencia, az értékcsökkenés forrásának hiánya miatt a „belső eladósodás” kialakulását okozza és növeli meg folyamatosan évről-évre. A belső eladósodottság mértéke becslésem alapján meghaladhatja az 1 milliárd forintot.⁶ A fenti eredményt torzítja, hogy az ingatlanvagyon átértékelés miatt olyan ingatlanokra is elszámolható az értékcsökkenés, mely ingatlanok tényleges forgalmi értékkel nem bírnak.

Az általam vizsgált harmadik hipotézist a fentiek alapján igazolni láttam. Az elvégzett elemzések alapján megfogalmaztam a disszertáció harmadik, majd - további elemzések után - negyedik tézisét.

3. Tézis

Az információs aszimmetriák jelenléte miatt az egyes önkormányzatoknak, valamint a teljes szektor pénzügyi kötelezettségeinek mértéke a közszektor információs és kontroll rendszeréből nem mutatható ki. Ezt a kötelezettség állományt növeli a szektor „belső eladósodása”. A „belső eladósodás” valós értéke azonban nem állapítható meg, az ingatlanvagyon valós forgalmi értékének ismerete nélkül. A fenti tényezők hatására egy „ingatlanvagyon túlértékeltségi buborék” kialakulása következett be az önkormányzati szektorban, mely növeli a hitelezési kockázatot.

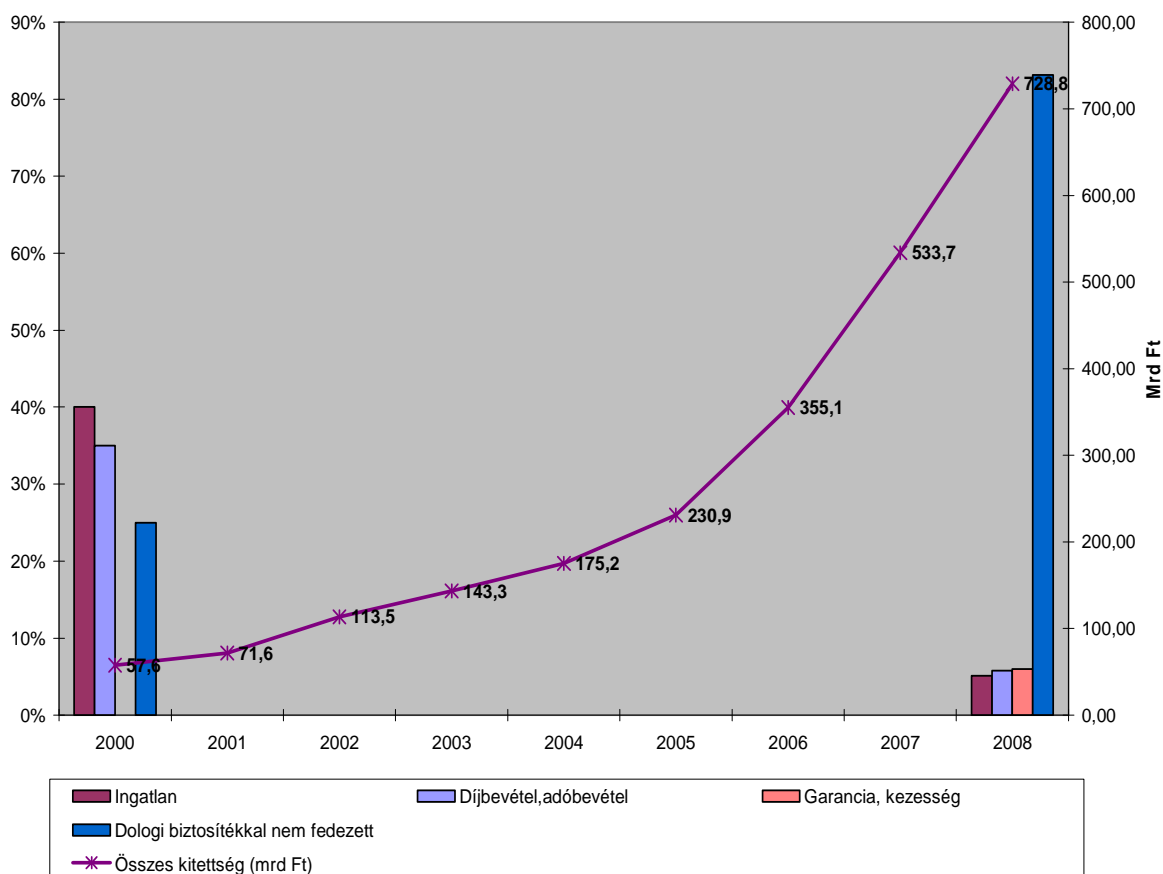
A pénzforgalmi szemléletű és az elhatárolási szemléletű számvitel (Gyórfi – Vignári – Zsugyel [2009] 447-465. old) közötti lényeges különbségre hívja fel a figyelmet a 2. ábra. Az ábrán együtt látható az önkormányzatok összevont vagyonmérlegében kimutatott vagyonnövekedés (összes eszköz – összes kötelezettség) és az önkormányzatok pénzügyi számláin (S.1313) kimutatott nettó pénzügyi vagyon csökkenés. A nettó vagyon csökkenése azzal magyarázható, hogy az SNA módszertantól eltérően a pénzügyi eszközök egyenlegéből levonásra kerültek az egyéb részvények és részesedések értékei. Ennek az oka az, hogy ezek zömmel kötelező feladatot ellátó önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságokban testesülnek meg, melyek nem likvidálható és nem forgalomképes pénzügyi vagyont jelentenek. A fenti módszertan alapján kimutatott adatok a szektor vagyoni helyzetéről, bonitásáról realisabb képet mutatnak, mely nem nevezhető megnyugtatónak.

A hitelezési kockázat csökkentésének leggyakrabban alkalmazott eszköze a dologi biztosíték, első sorban az ingatlanfedezet bevonása. Az önkormányzati hitelezés során – ahogyan a fentiek során bebizonyosodott - kockázatot jelent, hogy az információs aszimmetriák miatt a vagyoni és pénzügyi kockázatok nehezen, vagy csak hiányosan tárhatóak föl. Fölmerül ebben az esetben az a jogos igény, hogy fedezeti oldalról biztosítottak legyenek ezek a kitétségek, csökkentve ezzel a bankok hitelezési kockázatát.

⁶ A becsléshez végzett számítást az értekezés részletesen tartalmazza. (21. számú melléklet) A számítás során a MÁK vagyonmérleg adatait vettem alapul. Az ingatlanvagyonnal kalkuláltam, minden évben egységesen 2%-os amortizációs kulccsal.

Empirikus elemzéseim során megállapítottam, hogy az önkormányzati hitelek dologi biztosítékkal történő fedezettsége tekintetében 2000 óta komoly változások történtek, melyekkel párhuzamosan a kitettség esetében dinamikus növekedés következett be. A bankszektor önkormányzatokkal szembeni kitettsége 2000-ról 2008-ra 671,2 milliárd forinttal növekedett, miközben a dologi biztosítékkal nem fedezett kitettség aránya az összes kitettségen belül 25%-ról 83%-ra emelkedett. (4. ábra)

4. ábra: Az önkormányzati hitelek fedezettségének változása

Forrás: Barati [2000], Homolya - Szűgel [2008] és MNB adatok alapján saját szerkesztés

A fentieket mintegy kiegészíti a rövidtávú gondolkodás jelenléte az önkormányzati vagyongazdálkodás területén. Az elmúlt években csökkenő központi források miatt egyre nagyobb kényszer nehezedik az önkormányzatokra, hogy kiegészítő bevételként a még mobilizálható vagyonelemeiket értékesítsék. Ezekből az értékesítésekből nem keletkezik újabb vagyonelem, ugyanakkor rövid időszak alatt bevételek realizálására ad lehetőséget, amiből az egyensúlyhiányos költségvetés működési oldala finanszírozhatóvá válik. A fenti gyakorlat már rövidtávon is a működési célú kiadások forrásává teheti az önkormányzati vagyont, miközben tovább csökken a hitelek dologi biztosítékául felajánlható ingatlanok száma és értéke.

Fontos megjegyezni, hogy a hitelintézetek önkormányzati kitettségének dinamikus növekedése a fentiekben felvázolt vagyongazdálkodási problémák ellenére következett be. Ez a tény azt sugallja, hogy a hitelezési döntéseket a hitelintézetek kockázatvállalási hajlandósága és készsége mozgatja, melyet az erős kereslet oldali nyomás is támogat.

Az önkormányzatok eladósodásának szabályozására a nemzetközi szakirodalom négy modellt állított fel⁷. Ezek közül a modellek közül a szabály alapú és a piac által szabályozott modelleknek lehet relevanciája a hazai jogszabályi környezetet is figyelembe véve. A témával foglalkozó hazai empirikus kutatások arra az eredményre jutottak, hogy a Ter – Minassian – Craig által

⁷ A szakirodalom négy modellt különböztet meg: a piac által szabályozott modellt, a központilag korlátozott modellt, a szabály alapú modellt, és a kooperatív modellt. (Ter – Minassian – Craig [1997])

megfogalmazott modellek közül a magyarországi gyakorlat a „piac által szabályozott” modellt követi. (Homolya – Szigel [2008], Vígvári [2009])

A téma alaposabb vizsgálatát tette lehetővé számomra az önkormányzati hitelezési piac kereslet és kínálat alapú elemzése. Ennek során megállapítottam, hogy a magyarországi önkormányzati hitelezési piacon az eladósodás szabályozása az Ötv. és az Adr. jogszabályokban foglaltak kikényszeríthetőségének hiánya miatt nem követi a szabály alapú modell sajátosságait.

A piac által szabályozott modell lényege, hogy a szubnacionális szint szereplői számára a külső kölcsönforrások bevonását a pénz- és tőkepiaci folyamatok és mechanizmusok determinálják. Ez a kontroll pedig annál erősebb, minél nyilvánvalóbb a piaci szereplők számára az implicit kormányzati garancia hiánya. (Barati [2002]) A tökéletes és a hatékony piac fogalmak jellemzőiből kiindulva (Brealey – Mayers [1998], Fama [1970], Komáromi [2002]), és az információs aszimmetriák jelenlétét figyelembe véve a magyarországi önkormányzati hitelezési piac eladósodásának szabályozása a „piac által szabályozott” modellhez sem illeszkedik.

Empirikus kutatásaim alapján - a szakirodalomban megtalálható modelleket kiegészítve (Ter – Minassian – Craig [1997]) – azt a megállapítást tettem, hogy a hazai önkormányzati hitelezési piacon az eladósodás szabályozása a „kockázatvállalás alapú verseny” modelljével írható le.

A „kockázatvállalás alapú verseny” modell sajátosságai az alábbiak alapján foglalhatóak össze:

1. A piac mindkét oldala erőteljesen koncentrált;
2. A kereslet oldali szereplőket megvizsgálva, a nagy hitelfelvevőnek számító önkormányzatok száma alacsony;
3. A kínálati oldali szereplők informáltságát az ex ante információs aszimmetriák torzítják, döntéseiket befolyásolják;
4. A pénz- és tőkepiaci instrumentumok jellemzőit a morális kockázat befolyásolja;
5. Az eladósodás szabályozása jogszabályokkal megoldott, ám a szabályok betartása nem kikényszeríthető;
6. A piaci szereplők viselkedése nem racionális;
7. A piaci szereplők költségvetési korlátja puha;
8. A kereslet oldali szereplők által a pénzügyi piacokra kibocsátott instrumentumok likviditása korlátozott. A kibocsátott kötvényeknek másodlagos piaca nem létezik;
9. A hitelezési döntéseket a kereskedelmi bankok kockázatvállalási hajlandósága mozgatja.

A disszertáció harmadik hipotézisével és a fenti témával kapcsolatos részletes empirikus kutatásaim vezettek el a következő tézis megfogalmazásához:

4. Tézis

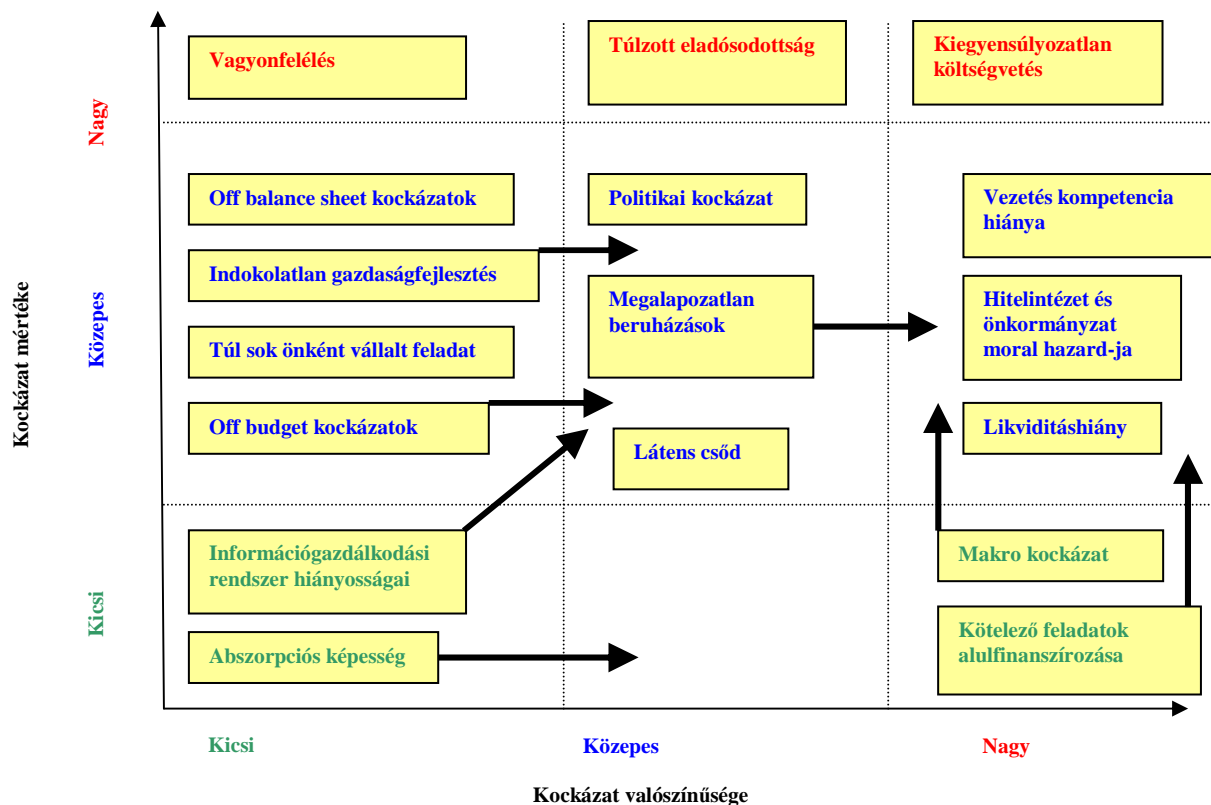
A kereskedelmi bankok önkormányzati kitétségének dologi biztosítékkal való fedezettségében drasztikus csökkenés következett be. A kötvénykibocsátásokból és hiteltartozásokból fennálló követelésállomány fedezete jelenleg zömmel cash flow alapú. Mindezt kiegészíti a kitétségek dinamikus növekedése, valamint az információs aszimmetriák kockázatonnövelő szerepe. A hazai önkormányzati hitelezési piac vizsgálata alapján kijelenthető, hogy az eladósodás szabályozása a „kockázatvállalás alapú verseny” modelljével írható le.

A dolgozat célkitűzésének megfelelően megvizsgáltam a vállalkozásokra alkalmazott kockázatelemző módszereket, és elemeztem azok alkalmazhatóságát az önkormányzati hitelezési piacon. Empirikus elemzések (Bank & Tőzsde [2007], Homoly – Szigel [2008]) azt mutatják, hogy a kereskedelmi bankok mindegyike alkalmaz valamilyen rating módszert a hitelkockázatok elemzése során, ám ennek a módszernek az alkalmazhatósága éppen az információs aszimmetriák miatt erősen vitatható. Itt kell ugyanakkor hangsúlyozni a számlavezető hitelintézetek információs előnyét, a számlakapcsolati tőke súlyát és szerepét a hitelezési döntésekben.

A bankszektor és az önkormányzati szektor kutatása során jutottam el a CAMELS módszerhez, (Jose, A. Lopez [1999]) mely alkalmas eszközként szolgálhat a kereskedelmi bankok önkormányzatokkal szembeni hitelkockázat elemzési eljárásai során is. A módszer önkormányzati szektorra történő adaptálásának gondolata Vigvári András nevéhez fűződik (Vigvári [2002a]).

A fenti modell megalkotása óta eltelt évek során változott az önkormányzatok kockázati térképe, melynek aktualizálásához felhasználtam az utóbbi évek nagyon termékeny kutatási eredményeit.⁸ (5. ábra) A nyilak az egyes kockázati elemek várható elmozdulási irányait jelölik.

5. ábra: Önkormányzatok kockázati térképe

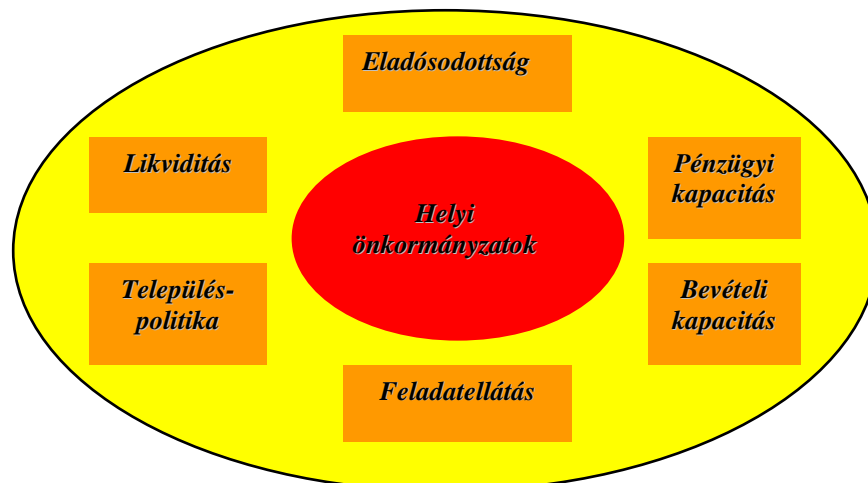

Forrás: Saját szerkesztés

Az önkormányzati rendszer kockázatainak azonosítását követően a 2002-ben kidolgozott CAMELS módszert aktualizáltam, és megfogalmaztam az egyes általam is elfogadott tényezőhöz tartozó tényezőértékelési szempontokat. (6. ábra)

⁸ A koordináta tengelyek értelmezését és a kockázatok mérésének módszerét a disszertáció részletesen tartalmazza.

6. ábra: A „Risk Mapping” tényezői – az önkormányzati kockázati erőter

Forrás: A szerző saját munkája

Az értekezés függelékeként benyújtott esettanulmányon keresztül, kísérletet tettem az „Önkormányzati Risk Mapping” tesztelésére. A tesztelés hozzá járult olyan mutatószámok kidolgozásához, melyek képesek bemutatni az önkormányzatok gazdálkodási sajátosságait, továbbá értelmezhető eredményt adnak. A modellel szemben támasztott követelmény az volt, hogy az önkormányzatok kockázatának objektív felmérésére alkalmas legyen. Továbbá képes legyen az egyes önkormányzati szegmensek eltérő sajátosságainak bemutatása. A tesztelés hozzá járult a modell kidolgozásával kapcsolatos rövidtávú feladatok megoldásához. Az esettanulmányban Eger Megyei Jogú Város gazdálkodási adatait elemeztem 2005 és 2007 között.

Eger város összesített értékelése az 1-es minősítési kategóriába került, a modell logikája alapján. Ez látszólag ellentmond a disszertációban vázolt pénzügyi kockázatoknak és a Megyei Jogú Városokkal kapcsolatban feltár problémáknak. Az elemzés során azonban azt tapasztaltam, hogy Eger város önkormányzata több tényező tekintetében is pozitív irányban tér el a Megyei Jogú Városokat jellemző kockázati térképtől, ugyanakkor számos tekintetben követi az ebben a szegmensben feltárt kockázatok alakulását. A rendelkezésemre álló és értelmezhető benchmark adatok felhasználásával ezeket az eltéréseket és hasonlóságokat érzékeltetni is tudtam.

Az esettanulmány elvégzése során lehetőségem volt mélyinterjú készítésére is a város gazdasági vezetőjével. A már vita kész anyagot is módomban állt egyeztetni, és az így kapott plusz információk is beépülhettek az elemzésbe.

Az önkormányzati hitelezési piacon a hitelkockázat elemzésére alkalmazott módszerek részletes vizsgálata, a modellalkotás és a modell empirikus tesztelésének eredményei járultak hozzá a következő tézis megfogalmazásához:

5. Tézis

Az önkormányzati hitelezési eljárások során a hitelminősítésre a hagyományos rating módszert alkalmazzák a kereskedelmi bankok. Ez a módszer azonban nem alkalmas arra, hogy a vizsgált önkormányzat vagyoni és pénzügyi helyzetét teljes körűen bemutassa. Olyan alternatív elemző és minősítő módszer kidolgozása szükséges, mely az önkormányzati gazdálkodásra jellemző mutatószámokon alapul. Képes továbbá arra, hogy érzékeltesse a szektor szintű különbségeket. A megfelelő modelltesztelések elvégzését követően az „Önkormányzati Risk Mapping” a fenti problémák megoldására hatékony alternatívát kínálhat.

A disszertáció elkészítése során összesen négy hipotézist vizsgáltam meg, melyek alapos elemzése után öt tézis megfogalmazására nyílt lehetőségem. A kutatás koncepcionális modelljén keresztül (2. táblázat) végig vezethetőek a vizsgált hipotézisek és az elért eredmények egyaránt.

2. táblázat: Az elvégzett hipotézis vizsgálatok és a kutatás új és újszerű megállapításainak összegzése a kutatás koncepcionális modelljén keresztül

A kutatás részterülete	Hipotézis	A kutatás eredménye		Új és újszerű megállapítás
INPUT				
<i>A kutatás szereplői</i>				
<i>A kutatás fő kérdése</i>	H ₁ : Az információs rendszer vizsgálata	Elutasítva		T1
<i>A kutatás helyszíne, a probléma azonosítása</i>	H ₂ : Hiteladagolás vizsgálata	Elutasítva		T2
	H ₃ : Az önkormányzatok hitelezésének kockázatai	Elfogadva		T3
	H ₄ : Az elemzési módszerek vizsgálata	Elutasítva		T5
<i>A probléma feloldása</i>			 OUTPUT <i>Modellezés és tesztelés</i>	

Forrás: A szerző saját munkája

Kutatásaim során a céloom az volt, hogy az önkormányzati rendszerben rejlő kockázatokat megismerjem, a banki és önkormányzati viselkedés motivációit elemezzem. Ezt követően pedig az adósminősítő rendszerek és elemzési módszerek tanulmányozása után olyan modellt alkalmaznak, mely képes érzékeltetni az államháztartás eme alrendszerében fellelhető sajátosságokat, kockázatokat. A CAMELS módszer kereskedelmi bankok esetében történő alkalmazhatósága már bebizonyosodott. Az „Önkormányzati Risk Mapping” alkalmas eszköz lehet nem csak a kereskedelmi bankok hiteldöntéseinek megalapozásához, hanem a külső ellenőrzések során előzetes kockázatfelmérésre és az ellenőrzések lefolytatásához is.

A modell jelenlegi állapotában nem lezárt rendszer! További tesztelések, majd ezt követően finomítások szükségesek a modell végső kereteinek megalkotásához. A modellesztelések pozitív hozadéka lehet egy hosszabb időtávra visszanyúló benchmark adatbázis előállítás. Fontos megemlíteni, hogy az önkormányzatok közötti különbségek nem csak szegmens szinten vizsgálhatóak. A modellszámítások, és a létrehozandó adatbázis a regionális különbségek méréséhez is (Rechnitzer (1998)) előremutató segítséget nyújthatnak. A területi és regionális különbségek a finanszírozási oldalról is (Lados (1998, Pitti (2005))) fontos szerepet kapnak.

5. A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK FELHASZNÁLÁSI TERÜLETEI

A kutatás eredményei mind elméleti és oktatási, mind gyakorlati döntéshozatali és kockázatkezelési szempontból hasznosíthatóak.

Elméleti szempontból a kidolgozott modell alkalmazható mind az elméleti, mind pedig a gyakorlati központú felsőoktatásban. A közszektor gazdálkodását és kontrollingját magában foglaló tárgyak tananyagfejlesztése során, esettanulmányok kidolgozásához is segítséget nyújthat. A kereskedelmi bankok működésének értékelésére alkotott CAMELS módszer adaptációja az önkormányzati szektorban, és ennek az oktatásban történő alkalmazása segítségével szolgálhat a felsőoktatásban tanulók globális látókörének tágítására, probléma megoldási képességének és készségének a növelésére. Felhívja továbbá a figyelmet az oktatás különböző területein megszerzett ismeretek szintetizálásának szükségességére és igényére, valamint az egyes tudományterületek interdiszciplináris jellegére is.

A fenti állítást támogatja az a tény, hogy a disszertáció elkészítéséhez egyaránt tanulmányozni kellett az államszámvitelt, az önkormányzati gazdálkodás valamint a közszektor kontrolling ide vonatkozó területeit. A disszertáció ötvözi a pénzügy, a számvitel és az elemzés területén megszerzhető ismereteket. Ugyanakkor felhívja a figyelmet arra, hogy a bankok ügyfelei között mennyire speciális helyet foglalnak el az önkormányzatok. Ismereteinket tehát a banktan és a bankügyletek területén is szélesíti az önkormányzati hitelezési piac megismerése.

Jelenlegi oktatási munkám során a Banktan, a Bankügyletek a közszolgáltatásban tárgyak oktatása során a BSc képzésben, a Felsőfokú Szakképzésben és a Szakirányú Továbbképzésben is hasznosítani tudom a kutatási eredményeimet. A közszektor MSc képzés megindulásával pedig a hallgatók alapképzésben megszerzett ismereteit tudják bővíteni a disszertáció egyes területei és eredményei. Ezáltal a kutatás eredményei illeszkednek a Miskolci Egyetem, a Budapesti Gazdasági Főiskola és más felsőoktatási intézmények Pénzügy Tanszékeinek oktatási programjába is.

A modell gyakorlati hasznosíthatóságát az önkormányzati hitelezésben aktív bankok hiteldöntéseinek megalapozásában látom első sorban. Mindezek mellett az önkormányzati működés felett őröködő független külső ellenőrző szervezetek munkájában is (ÁSZ) alkalmazható lenne, hasonlóan a kereskedelmi bankok külső (off site) ellenőrzési rendszeréhez. Ehhez azonban a megfelelő adatbázisok kiépítése szükséges. Az ellenőrzési tervezés szempontjából olyan korai előrejelző szerepet tud betölteni e rendszer, amely bizonyos egyedi mutatók lényeges változása alapján jelezné a kedvezőtlen folyamatokat. A módszer alapján nyert információk egy részének nyilvánossá tétele növelné az önkormányzati szektor pénzügyi átláthatóságát. Ezek az egyes önkormányzatok számára olyan követendő magatartást szabnának, amelyre semmi jogi kényszer nem szorítja őket. A módszer alkalmazása ugyanakkor hozzájárulhat az önkormányzatok önismeretének javulásához is.

A modell alkalmazása lehetővé tenné a hatékonyabb kockázatfelmérést és kockázat kezelést, mind emberi erőforrás felhasználás, mind pedig az anyagi ráfordítások tekintetében is. Mindezekben túl lehetővé tenné, hogy az államszámvitel információs rendszerében fellelhető „zavarok” ellenére az információs rendszer által szolgáltatott adatok a reális gazdasági tartalmuknak megfelelően legyenek feldolgozva, és értékelve. Nem utolsó sorban a helyi közigazgatásban is hasznos eleme lehetne a vezetői információs rendszernek, a döntés előkészítő munkáknak.

A kutatás eredményei elősegítik a közpénzügyek elméletének és a szabályozás folyamatos belső fejlődését azáltal, hogy felhívják a figyelmet arra, hogy az államszámvitel információs rendszeréből eredő hiányosságok, diszfunkcionális megoldások hogyan befolyásolják a kereskedelmi bankok hiteldöntéseit, prudens magatartását. Egy eddig erre a szektorra a gyakorlatban nem alkalmazott módszerrel azonosítja az önkormányzati rendszer kockázatait. A modell gyakorlati alkalmazása során pedig olyan új megoldásokat, elemzési módszereket és mutatószámokat fogalmaz meg, illetve hasznosít a korábbi elméleti kutatásokból, melyek képesek alkalmazkodni az önkormányzati gazdálkodás sajátosságaihoz.

6. A KUTATÁS TOVÁBBI IRÁNYAI, LEHETŐSÉGEI

A kutatás folytatására több lehetőséget, lehetséges irányt is látok, melyek egyben kihívásként is felfoghatóak:

- 1) Az értekezésben kialakított modell középtávon valószínűsített feladatait figyelembe véve, modelltesztelések segítségével véglegesíthetőkké válnak az összesített értékelés során az egyes tényezők súlyai. Ugyancsak középtávú feladatot jelent az objektív és szubjektív pontok pontozási rendszerének kialakítása, valamint a modell programozhatóvá tétele.
- 2) A rendelkezésre álló PM és MNB adatbázisok felhasználásával és az elkészített mutatószámok segítségével kialakítható lenne egy - a vállalkozások esetében már működő DATAX adatbázishoz hasonló – központi adatbázis, mely mind a kereskedelmi bankok, mind a külső ellenőrzők (ÁSZ), munkájában szolgálhatna benchmark adatbázisként.
- 3) Módszertani szempontból tesztelhető lenne a modell minden egyes önkormányzati szegmensben, mely tesztek eredményei alapján a kialakított mutatószámok tovább fejleszthetőek, igény szerint bővíthetőek vagy szűkíthetőek lennének.
- 4) Nem hagyható figyelmen kívül az állandóan változó politikai és gazdasági erőter. A dolgozat lezárásának idején komoly változások valószínűsíthetőek az önkormányzati rendszerben. Ezek a változások a megalkotott modellt is kihívások elé állíthatják, ami az azonosított kockázatok közül néhány megszűnését valamint új kockázatok megjelenését is előidézheti. Ezzel a disszertációban megfogalmazott tényezők is változhatnak, mely újabb és újabb mutatószámok kidolgozását motiválhatja.

A TÉZISFÜZETBEN FELHASZNÁLT IRODALMAK

1. BANK & TŐZSDE [2007]: *Bankok és Önkormányzatok melléklet*. In: Bank & Tőzsde 2007. november;
2. BARATI IZABELLA [2000]: *Jelentés. Önkormányzati várakozások 2001-re* (TÁRKI Önkormányzati adatbank) www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a153.pdf;
3. BARATI IZABELLA [2002]: *A helyi kormányzatok hitelpiaci részvételének ösztönzése*. Magyar Közigazgatás 52. évf. 10. szám, (593-599. o)
4. BREALEY – MYERS [1998]: *Modern vállalati pénzügyek. I. - II.* Panem-McGraw-Hill 1998.
5. DOUGLAS W. DIAMOND [1984]: *Financial Intermediation and Delegated Monitoring*. Review of Economic Studies, Vol. 51. (393 – 414. pg.);
6. Eugene F. Fama [1970]: *Efficient Capital Markets: a Review of Theory and Empirical Work*. Journal of Finance, 25. 383–417. o
7. GYÓRFFI D. - VIGVÁRI A. - ZSUGYEL J. (SZERK.) [2009]: *A közpénzügyek nagy kézikönyve*. Complex Kft. 2009
8. HEGEDŰS J. – TÖNKŐ A. [2007]: *Az önkormányzati gazdasági társaságok szerepe a helyi önkormányzatok vagyongazdálkodásában: a feltételes kötelezettségvállalás („contingent liability”) problémája*. In: Vigvári András (szerk.) (2007): *A családi ezüst. Tanulmányok az önkormányzati vagyongazdálkodás témaköréből*. Közigazgatási olvasmányok. COMPLEX Kiadó.
9. HOMOLYA D. - SZIGEL G. [2008]: *Önkormányzati hitelezés – kockázatok és banki viselkedés*. MNB - Szemle 2008. szeptember. (20-29.o.);
10. JÓKAY K. – OSVÁTH L. – SÓVÁGÓ GY. – SZMETANA GY. [2004]: *Az önkormányzati adósságrendezések oknyomozása 1996-2003*. Ige Kft. Budapest. www.ige.hu
11. JÓKAY KÁROLY [2007]: *A közpénzügyek néhány megoldandó kérdése: Szempontok az önkormányzati gazdálkodás újraszabályozásához*. (Vitairat) IGE tanácsadó Kft. 2007. április.
12. JOSE A. LOPEZ [1999]: *Using CAMELS ratings to monitor bank conditions*. Federal Reserve Bank of San Francisco. FRBSF Economic Letter Number 99-19; (June 11), 1999. (<http://www.frbsf.org/econsrch/wklyltr/wklyltr99/el99-19.html>);
13. KAPÁS JUDIT [2003]: *A piac, mint intézmény – szélesebb perspektívában*. Közgazdasági Szemle L. évf. 2003. december (1076-1094. old.)
14. KIRÁLY JÚLIA [1995]: *Válságspirál, anagy a magyar bankok tőkevesztésének egy lehetséges értelmezése*. Közgazdasági szemle, XLII. évf. 9. szám (819-837. old)
15. KIRÁLY JÚLIA [2008]: *Likviditás válságban. (Lehman előtt – Lehman után)* Hitelintézeti Szemle 2008. VII. évf. 8. sz. (598-611 old.)
16. KOHN, MEIR [1998]: *Bank és pénzügyek, pénzügyi piacok*. Osiris – Nemzetközi Bankárképző
17. KOMÁROMI GYÖRGY [2002]: *A hatékony piacok elméletének elméleti és gyakorlati relevanciája*. Közgazdasági Szemle, XLIX évf, 2002. május (377-395 old.)
18. KORNAI J. - ERIC MASKIN – GERARD ROLAND [2004A]: *Puba költségvetési korlát I*. Közgazdasági Szemle LI. évf., 2004. július-augusztus (608-624 o.);
19. KORNAI J. -ERIC MASKIN – GERARD ROLAND [2004B]: *Puba költségvetési korlát II*. Közgazdasági Szemle LI. évf. 2004. szeptember (777-809 o.);
20. KOVÁCS ÁRPÁD [2008]: *Az önkormányzati rendszer működése – a pénzügyi ellenőr olvasata -*. Az önkormányzatok gazdálkodása – helyi fejlesztés – nemzetközi konferencián elhangzott előadás. Pécs, 2008. május 16.
21. KOVÁCS GÁBOR [2009G]: *Önkormányzati kötvénykibocsátások: elmélet és gyakorlat*. Kézirat megjelenés előtt.
22. KUSZTOSNÉ NYITRAI EDIT (SZERK.) [2003]: *A helyi önkormányzatok és pénzügyeik*. Municipium Magyarország Alapítvány 2003.
23. LADOS MIHÁLY [1998]: *Az önkormányzati finanszírozás lehetséges jövőbeli irányai*. Tér és Társadalom 1998. 1-2. szám (59-86 o)

24. LÓRÁNT ZOLTÁN [2010]: *Önkormányzati pénzügyek – utak és tévutak*. A Magyar Közgazdasági Társaság Pénzügyi Szakosztálya által rendezett előadás. 2010. március 30.
25. NOEL, M. [2000]: *Building Subnational Debt Markets in Developing and Transition Economies. A Framework for Analysis, Policy Reform, and Assistance Strategy*. Policy Research Working Paper. Washington, The World Bank.
26. PETERSON, G. E [2000]: *Building Local Credit Systems*. Municipal Finance Background Series 3. Washington DC, The World Bank.
27. PITTI ZOLTÁN [2005]: *Az önkormányzatok pénzügyi finanszírozásának modernizációja*. In: Vigvári András (szerk.): *Félúton*. Tanulmányok a helyi önkormányzatok finanszírozási rendszerének továbbfejlesztési lehetőségeiről. BMA IDEA. Bp. 2005
28. POLACKOVA H. B. – SCHICK A. [2002]: *Government at Risk. Contingent Liabilities and Fiscal Risk*. World Bank and Oxford University Press 2002. April.
29. RECHNITZER JÁNOS [1998]: *A területi stratégiák*. Dialóg Campus kiadó Budapest - Pécs
30. SZÁZ JÁNOS [1989]: *Hitel, pénz, tőke. A hitelpénz és a pénztőke idődimenziója*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó
31. TER - MINASSIAN, TERESA - CRAIG, JOHN [1997]: *Control of subnational government borrowing in Fiscal Federalism in Theory and Practice* (Chapter 7.) IMF
32. VARGA ISTVÁN [2007]: *Az üzemgazdasági szemléletű vagyongazdálkodás megteremtésének helyzete*. In: Vigvári András (szerk.) (2007): *A családi ezüst*. Tanulmányok az önkormányzati vagyongazdálkodás témaköréből. Közigazgatási olvasmányok. COMPLEX Kiadó.
33. VIGVÁRI ANDRÁS [2002A.]: *Az önkormányzati rendszerre alkalmazható CAMELS típusú monitoring rendszer koncepciója*. Vitaanyag és megvalósíthatósági tanulmány. Készült az ÁSZ FEMI részére;
34. VIGVÁRI ANDRÁS [2002B]: *Lehetőségek önkormányzatok pénzügyi elemzéséhez*. Számvitel, adó, könyvvizsgálat 2002/11. november (506-508. old);
35. VIGVÁRI ANDRÁS [2006]: *„A leggyengébb láncszem”*. *A helyi önkormányzatok finanszírozási rendszerének reformja*. (In: Vigvári András (szerk.): *Vissza az alapokhoz! Tanulmányok a közpénzügyi rendszer reformjáról*. Stratégiai kutatások – Magyarország 2015.) Új mandátum könyvkiadó 2006. (42-60. oldal)
36. VIGVÁRI ANDRÁS [2009]: *Pénzügyi kockázatok az önkormányzati rendszerben*. ÁSZ KUT tanulmány 2009. január

PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉK

Angol nyelvű publikációk:

1. THE PAST AND PRESENT OF PUBLIC SECTOR REFORMS (August 2007): *6th International Conference of Phd Students, University of Miskolc. (153-158. old.)* ISBN: 978-963-661-783-7Ö, 978-963-661-778-3;
2. SOME QUESTIONS OF THE MANAGEMENT RISKS OF THE MUNICIPALITIES (October 2006). *4th International Conference for Young Researchers of Economics, Szent István University, Gödöllő 2006. (58-63. pg)* ISBN: 963-9483-66-4ö, 963-9483-68-0;

Országos, szakmailag jegyzett folyóiratban megjelent publikációk:

1. KELL-E SZABÁLYOZNI AZ ÖNKORMÁNYZATI HITELFELVÉTELT? A MAGYAR ESET TANULSÁGAI. (2010) **Pénzügyi Szemle** (Megjelenésre befogadva)
2. ÖNKORMÁNYZATOK ÉS KERESKEDELMI BANKOK, A PÉNZ- ÉS TŐKEPIAC KERESLETI ÉS KÍNÁLATI OLDALÁN (2010) **Hitelintézeti Szemle** 2010. IX. évf. 3. szám (290 –306. oldal)
3. AZ „ÖNKORMÁNYZATI RISK MAPPING” AVAGY A „CAMELS TÍPUSÚ” ELEMZÉSEN ALAPULÓ ÖNKORMÁNYZATI RATING ÉS MONITORING RENDSZER. (2010) **Tér és Társadalom** 2010. XXIV. évf. 1. szám (83- 101. oldal)
4. DIVATOS TÉMA, VAGY VALÓDI KOCKÁZAT: A HELYI ÖNKORMÁNYZATI SZEKTOR ELADÓSODÁSA. (2010) **COMITATUS önkormányzati szemle. A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata.** 2010. március XX. évf. 188. szám (34 - 42. oldal)
5. AZ ÖNKORMÁNYZATI SZEKTORT DETERMINÁLÓ KOCKÁZATOK, ÉS MÉRÉSI LEHETŐSÉGEIK A HITELEZŐ SZEMSZÖGÉBŐL (2009): **COMITATUS önkormányzati szemle. A Megyei Önkormányzatok Országos Szövetségének folyóirata.** 2009. május XIX/5. évf. 180. szám (44 - 57. oldal)

A felsőoktatásban használt jegyzetek:

1. HITELKÉRELEM, BANKI ISMERETEK. (2010) A vállalkezési szakügyintéző FSZ képzés tankönyve. A BGF PSZFK TÁMOP-4-1-2-a/2-10/1 projektje keretében. (Megjelenés alatt)
2. BANKOK, BANKÜGYLETEK (2009): *Miskolci Egyetem kiadó 2009. második, átdolgozott kiadás* ISBN: 978-963-661-804-9, Egyetemi jegyzet;
3. BANKOK, BANKÜGYLETEK (2007): *Miskolci Egyetem kiadó 2007. első kiadás* ISBN: 978-963-661-804-9, Egyetemi jegyzet;

Konferenciakötetek:

1. AZ ÖNKORMÁNYZATI CAMELS MÓDSZER, MINT AZ ÖNKORMÁNYZATOK GAZDÁLKODÁSÁNAK ELEMZÉSÉRE ALKALMAZHATÓ LEHETSÉGES ALTERNATÍVA. (2010.) *Válság és Megújulás: A Tudomány Napja alkalmából a BGF által kiadott Tudományos Évkönyv 2010;* (ISSN: 1558-8401) (178-193 old.)
2. MIÉRT KELL A HELYI ÖNKORMÁNYZATOK ELADÓSODOTTSÁGÁVAL FOGLALKOZNI? (2009.) *Gazdaság és oktatás: Dolgozatok a BGF Pénzügyi és Számviteli Kara tudományos műhelyéből* (ISBN: 978-963-7159-33-6) (103-112 old.);
3. BANKSZEKTOR VERSUS ÖNKORMÁNYZATI SZEKTOR (HASONLÓSÁGOK ÉS KÜLÖNBSÉGEK A GAZDASÁG KÉT SZEREPLŐJE KÖZÖTT) (2009.) *Gazdaság és oktatás: Dolgozatok a BGF Pénzügyi és Számviteli Kara tudományos műhelyéből* (ISBN: 978-963-7159-33-6) (113-124 old.);
4. A FELTÉTELES KÖTELEZETTSÉGVÁLLALÁS LEHETSÉGES FORMÁI ÉS SZEREPE AZ ÖNKORMÁNYZATOK GAZDÁLKODÁSÁBAN (2008. április). „Önkormányzatok gazdálkodása – helyi fejlesztés” nemzetközi konferencia, Pécsi Tudományegyetem (ISBN: 978-963-642-243-1) (142-150. oldal);
5. A SZÁMVITEL MODERNIZÁCIÓJÁT ÉRINTŐ KÉRDÉSEK A KÖZSZFÉRA TERÜLETÉN (2007. április). XXVIII. OTDK Közgazdaságtudományi Szekció, Doktorandusz Konferencia, Miskolci Egyetem, Gazdaságtudományi Kar. (ISBN: 978-963-661-768-4);
6. A MAGYAR KÖZIGAZGATÁS INTÉZMÉNYI REFORMJÁT ÉRINTŐ FONTOSABB KÉRDÉSEK (2007. március) *MicroCad 2007. Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma,* (ISBN: 978-963-661-742-4 Ö, 978-963-661-756-1) (163 – 168. old.);
7. FELSŐZSOLCA ÉS VIDÉKE TAKARÉKSZÖVETKEZET CAMELS TÍPUSÚ ELEMZÉSE (1999. november). *Miskolci Egyetem Tudományos Diákköri Konferencia TDK dolgozat, Miskolc (1999);*
8. A LAKÁS-ELŐTAKARÉKOSSÁG RENDSZERE ÉS MAGYARORSZÁGI FOGADTATÁSA (1999. március): XXIV. OTDK Konferencia, Gödöllő 1999. március 30-31;

Oktatási tevékenységhez kapcsolódó publikációk: oktatási segédletek:

1. PÉNZÜGYI TERVEZÉS (2009.) *elektronikus oktatási segédlet Miskolci Egyetem, Pénzügyi Intézeti Tanszék 2009;*
2. Biztosítás üzemgazdaságtan és pénzügyi tervezés című *elektronikus oktatási segédlet* (2009.) *Miskolci Egyetem, Pénzügyi Intézeti Tanszék 2009;*
3. BANKI KOCKÁZATOK SZABÁLYOZÁSÁNAK TÖRTÉNETE: *Bankismeret* című tárgy *elektronikus oktatási segédlete* (2009) *Miskolci Egyetem, Pénzügyi Intézeti Tanszék 2009.*